

CLUA, Josep Antoni / FALGUERA, Enric / VENY, Joan Ramon (ed.) (2021): *Parresia. Converses literàries amb Jaume Pont*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 136 p.

El terme *parresia* designa un discurs —també, per extensió, una conversa— del qual cap assumpte no és exclòs d'antuvi i on la franquesa o, millor, el compromís amb la veritat n'és l'única norma, a la manera dels filòsofs cíncics. De cínic, en Jaume Pont no en té res; d'irònic, diríem que força, però sobretot d'apassionat del seu ofici, ja sigui el de poeta, el de professor o el de crític literari, activitats en les quals aquesta *veritat* s'associa a l'abast de la cerca, l'autenticitat i el compromís d'allò que es pensa i es diu.

Els responsables del volum, en «indissimulat» homenatge al poemari més reconegut de Pont, el qualifiquen de «llibre a la frontera. La frontera entre l'assaig, la poesia, l'autobiografia, la crítica literària, el llibre de viatge» (p. 24). En efecte, aquestes converses, o més aviat el qüestionari que dona lloc a respostes extenses, fluides, possiblement nascudes en informal simpòsium però més tard garbellades i polides pels editors i, cal suposar-ho, pel propi autor (les abundants cites literals, de vegades força extenses, i les precises i copioses enumeracions difícilment podrien ser fruit de la improvisació col·loquial), són una poètica personal i una revisió de la pròpia trajectòria lírica, però també un aplec de reflexions vives i esclatants sobre la tradició literària (antiga i moderna) i sobre la cultura (catalana i europea) que li ha tocat viure a Pont i de la qual forma part. Ens les hem amb la lliçó gens encarcarada d'un mestre vertader, que ha suscitat admiració i respecte tant a la Universitat de Lleida com arreu on se l'ha pogut escoltar.

Tot i la relativa brevetat, *Parresia* ha estat curiosament orquestrat pels seus instigadors. Inclou un pròleg de Calvo i Pons Alorda («Somiar dempeus: el mestratge creatiu de Jaume Pont», p. 11-20) que presenta les principals línies de força de l'obra poètica de l'autor, des del ja gairebé cinquantenari *Límits(s)* (de 1976, però compost la primavera de 1974) fins al més recent *Mirall de negra nit* (2020), el seu onzè llibre, tretzè si hi comptem dues antologies parcials (*Raó d'atzar*, 1990; *L'altra llum*, 2015). Aquest pròleg pot llegir-se com una postilla, amb la visió de conjunt que el temps concedeix, a l'excel·lent peça de crítica literària que l'Àlex Broch va redactar com a postfaci a l'edició de *Jardí bàrbar* (1981), en la qual analitzava la coherència i significació dels tres primers llibres de Pont. Broch és un nom evocat més d'un cop a *Parresia*, tant per aquell text de fa quaranta anys com pel respecte que com a crític li mereix a Pont, i també per la rellevància històrica de Llibres del Mall en apostar per unes determinades veus poètiques i definir-ne i visualitzar-ne els propòsits. A més d'aquesta introducció a la poesia de Pont, hi trobem una útil «ressenya personal i bibliogràfica» a cura de Josep Antoni Clua i Enric Falguera (p. 21-24), seguida d'una bibliografia (p. 25-28). Tot plegat confereix al volum un inequívoc caràcter d'homenatge i ens permet conèixer l'abast curricular del poeta, crític, catedràtic de literatura i editor ocasional que és Jaume Pont Ibàñez.

La conversa, tot i la seva naturalesa «digressiva», sosté una tendència, un cert disseny d'ordre, gràcies a la cinquantena de preguntes adreçades que van guiant i acomboiant la reflexió de Pont, de tal manera que el llibre acaba descrivint un recorregut per les diverses opcions creatives, lectores, crítiques i culturals d'una ment inquieta. Hi trobem —l'enumeració no pretén ser exhaustiva— respostes extenses i meditades sobre la creació poètica i la construcció del poema; sobre cadascun dels llibres que ha escrit, que veu travessats per una coherència bàsica, tot i ressaltar-ne també la seva varietat, entre d'altres coses per inconformisme davant una forma o solució estables; la relació entre poesia i silenci; les lectures, les influències, la seva petja a l'obra poètica; la noció de modernitat, de romanticisme, d'avantguarda; el valor de la tradició oriental, el pes dels autors francesos en el seu pensament i la seva obra; les relacions entre la poesia en llengua catalana i aquella en llengua espanyola; els companys de generació i les veus més joves; la funció de la crítica i el paper del crític; la condició de mestre i de deixeble; la cultura *pop*; la pintura (a propòsit sobretot dels artistes que han il·lustrat els seus llibres); la traducció de poesia i la traducció de la seva poesia.

Ve a tomb recordar un text relativament recent de Pont, un text d'ocasió, en un registre ben diferent de *Parresia* però amb una evident comunitat d'idees: *Velar, desvelar: la lecció del maestro* (Lleida:

Explicit, 2020), la lliçó que va pronunciar quan va ser investit doctor *honoris causa* per la Universitat Nacional i Kapodistriaca d'Atenes, a la primavera de 2018. En ella pren gran importància la idea de mestratge, entesa no sols en un sentit acadèmic (que també, amb l'homenatge que ret a José Manuel Blecua i a Joaquim Marco), sinó de manera més general i profunda, com a conversa silent i atenta amb altres creadors d'avui i d'ahir, cosa que es pot corroborar al volum que ens ocupa, ple a vessar de noms significatius. D'entre les moltes veus adduïdes, sempre amb oportunitat i coneixement, podem destacar-ne algunes que són claus en l'itinerari poètic del nostre autor. José Ángel Valente, repetidament evocat, és un referent admirat com a forjador d'una obra que va «més enllà de l'aparença de les coses» (p. 43) i com a intel·lectual rigorós i profund. En l'àmbit català són Joan Brossa, Joan Vinyoli i Miquel de Palol els qui més afins resulten als designis literaris de Pont (tot i que de Brossa li atreu més la seva poètica que no pas la seva poesia). La cultura francesa hi té un paper molt destacat (Pont va viure a Poitiers entre 1972 i 1974, etapa fonamental en la seva conformació com a poeta i intel·lectual) i no ens ha de sorprendre el pes de Georges Bataille, no només de l'assagista, sinó també del poeta de *Le Coupable*, o, anant enrere, Stéphane Mallarmé, a qui considera el pare d'una manera moderna de fer poesia, d'una recerca lingüística i conceptual que Pont considera que també és, almenys en part, la seva. La importància d'aquesta línia postromàntica i preavantguardista queda reblada quan, a les acaballes de la conversa, en ser preguntat sobre si li agradaria afegir res més, Pont tria com a colofó la *Lettre du voyant* d'Arthur Rimbaud, la qual cosa implica situar-se en una determinada concepció de la modernitat, la dels poetes que són en cerca perpètua d'allò desconegut, que s'atrapa provisionalment en la tensió del llenguatge (tornarem sobre aquesta qüestió fonamental). Com a veu no europea i molt apreciada desputa Matsuo Basho, amb la seva admirable contenció i condensació poètiques. En un registre diferent, més teòric, destaca la presència de Roland Barthes, que és invocat d'ací i d'allà com una veu única, capaç d'una mirada desconcertant i reveladora sobre les coses, o el reconeixement retut a Northrop Frye, sempre diferent, sempre original en la seva saviesa. I en una altra esfera, la filosòfica, Pont declara, de manera coherent, la seva predilecció per Heràclit l'obscure, el fragmentari, el poètic, el de la fluència, la indeterminació i la renovació constant. La cadena d'influències, gairebé inesgotable, ens revela un lector voraç i alhora selectiu, que ha fet un cos coherent d'una gran diversitat de veus, amb les quals ha teixit la seva poètica d'autor.

Parlem ara d'aquesta poètica. Per a Jaume Pont, «poeta vessat cap endins» (en feliç expressió, p. 114), un poema és un acte de coneixement, una proposta de sentit, un esforç per fer intel·ligible el que no pot ser copsat altrament que amb paraules, sempre insuficients. El títol de l'esmentada lliçó *Velar, desvelar* xifra en aquests dos infinitius contraposats una determinada i prestigiosa visió del procés creatiu: la poesia —diríem que tot art— alça els vels d'allò ocult i, en fer-ho, l'embolica amb una altra tela, la del llenguatge, que diu tant com deixa de dir, que és un triomf davant del silenci però que implica una inevitable càrrega de fracàs davant de l'inexpressable. I és que el poeta «no hace otra cosa que alimentar [...] la realidad de una insuficiencia» (*Velar, desvelar*, p. 19, amb Valente, qui sinó, al rerefons). Per dir-ho amb dos versos de *Jardí bàrbar* (1981), «No hi ha visió més íntima i més plena / que el límit interminable del poema» (poema XIII). Una qüestió, doncs, de límit, entès —en la tradició romàntica— com un anhel, una tensió irresoluble; com també és romàntica la manera d'emfasitzar la capacitat del poeta d'apropiar-se de la realitat mitjançant la imaginació: «El poeta pertany al món, però en tant que amo i senyor de la imaginació el món li pertany» (p. 50).

Pel que fa a les dinàmiques i constants de la creació, Pont reconeix ser més un poeta de llibres que no de poemes, en el sentit que construeix el poemari en un sol impuls continuat, dotant-lo d'una alenada orgànica. Això és visible principalment en la unitat temàtica de cada un dels llibres, però també, per exemple, en el caràcter de *suite* del mencionat *Jardí bàrbar*, on l'inici de cada poema reprèn una paraula, un concepte, un sentit del que el precedeix, en una cadència que no pertorba l'autonomia de les diverses peces, però que les fa integrar-se en un vector de sentit superior, d'ordre general, que suposa un transvasament al llibre del principi de coherència orgànica que aplica al poema. I això tot i la tendència de Pont a la varietat, a no repetir-se, o, per ser més exactes, a la tensió, tan clàssica, entre unitat i diversitat. Els seus llibres, encara que es deixen agrupar en cicles, són molt diferents entre si: l'exemple més

conegut és la impostació de més d'una dotzena d'heterònims al *Llibre de la Frontera* (2000). Al mateix temps, la seva poesia no coneix sinó dos temes majors: amor i mort, que per afegiment no es donen dissociats, sinó que sovint convergeixen al cor del poema. Pont ho formula amb més amplitud: «la meua genealogia poètica [és] formada obstinadament per la interrelació de l'amor i la mort, el somni i la realitat, la paraula i el silenci, la unitat i la diversitat» (p. 81). També hi podríem afegir, en aquesta dialèctica de contraris, la de civilització i barbàrie.

Un altre aspecte que Pont reconeix com a molt rellevant a la seva poesia és el viatge, com a estímul i com a rept (p. 34), indissociable de la noció de límit, de frontera. Per aquesta via, el mestissatge —conceptual i formal— esdevé una altra de les claus del seu interrogar. Pont s'identifica «amb aquella concepció de poesia que proposa una idea de l'art entesa com a contestació envers aquell desig insaciable que té la cultura establerta per marginar o esborrar tot allò que és diferent» (p. 60). La seva poesia, certament, no és una poesia utilitària, però tampoc no seria just qualificar-la, anant a l'altre extrem, de pura, en el sentit del seu admirat Mallarmé. Hi ha compromís amb la cerca i el rigor constants, amb una manera d'entendre la modernitat literària i d'encabir-se en ella, amb la idea que la poesia és resistència i diferència. I també, de manera inevitable, metadiscurs: la poesia de la modernitat comporta i compromet pensar el fet poètic, fer-ne «divisa teòrica» (p. 38). De manera simètrica i coherent, Pont diu d'ell mateix que com a crític té un pensament poetitzant, fent-se seva una qualificació que Bruno Rosada va aplicar a Àngel Crespo, un altre nom apreciat pel poeta.

Un aspecte que no s'aborda a *Parresia*, però que resulta manifest a tot el que Pont ha escrit, és el fet que la seva és una poesia del present. Vull dir amb això que als seus versos no hi ha lloc, gairebé de forma ontològica, per a un ahir considerat de manera melancòlica, com a repositori de memòria que es contempla amb l'adorada consciència que ja només és invocable a través del record i actualitzable a través del llenguatge. Ni tan sols en els seus llibres elegíacs, com *Vol de cendres* (1996) i *Mirall de negra nit*, teixits a partir de doloroses experiències personals, allò que importa no és el que van fer i van suposar aquells que ja no hi són, sinó el seu pes en l'ara i l'aquí del jo poètic. El que ha buscat Pont en obres com aquestes és endinsar-se en l'experiència del dol i escatir els seus límits, en un aprofundiment més conceptual que no pas emocional, de la mateixa manera que en altres llibres ho ha fet amb el desig o la diversitat cultural. Com bé afirma, «en poesia no hi ha escapatori: el coneixement del món comporta, de manera irrenunciable, autoconeixement» (p. 40), i a la inversa.

Posats, si calia, a assenyalar algun aspecte menys satisfactori de *Parresia*, podríem parar esment a cert atapeïment en les referències adduïdes, que de vegades apleguen molts noms, potser massa, la qual cosa produeix un efecte acumulatiu que aporta poc a la idea que es vol il·lustrar. Es pot comprovar amb alguns llistats de poetes (com a p. 57) o de crítics (p. 70), i especialment a l'extensa resposta sobre la cultura *pop*, que és un reguitzell de referents i per això similar a molts altres, i en conseqüència una mica tòpic, quan hagués estat preferible poder llegir més sobre el que la cultura popular implica a la poètica i als poemes de Pont. Pecat venial que s'explica, penso, per la voluntat de l'autor de fer-se entendre, de ser precís, de no oblidar ningú.

És aquest, en conclusió, un volum que ha d'interessar absolutament els tastadors de la poesia de Jaume Pont, que hi trobaran respostes a les seves hipòtesis de lectura i claus interpretatives que els podran orientar. Més enllà d'aquest primer cercle d'interès, també resultarà atractiu per als afeccionats a les poètiques dels poetes, els camins de la poesia de la modernitat i les idees literàries en general, exposades en *causerie* però no de manera poc rigorosa. Encara més enllà, serà agradable company per als qui aprecien el diàleg inacabable que els (bons) llibres generen i el seu paper —el paper que tenien, no sabria dir si tenen ni tindran— en l'experiència vital i l'educació personal. Un cant abrandat al pòsit fonamental que deixen els mestres antics i moderns, en inexhaurible i lliure conversa: *parresia*.

Gonzalo PONTÓN
Universitat Autònoma de Barcelona